

ISTORI(OGRAFI)A ISTORIEI IEROGLIFICE (1705)*

Ștefan Șuteu**

Abstract: *My article is an historical introduction to the exotic world of the Cantemirian novel, The Hieroglyphic History (1705). Thus, it extracts some historical data from the narrative thread of the Cantemirian work, from the extended title of the novel, decrypts the types of masks, makes a summary of the 12 parts and exposes some guidelines in the manuscript bibliography and in the editions of the novel.*

Keywords: history: *The Hieroglyphic History*, Dimitrie Cantemir, first Romanian novel, Mss. 1419

Introducere

Istoria ieroglifică este primul roman românesc, o capodoperă a literaturii noastre scrisă în stil baroc de către un geniu al culturii române, Dimitrie Cantemir. Lucrarea aparține domeniului cercetat cu succes de clasici și mari cantemiologi ai culturii noastre, precum istoricii Nicolae Iorga, Ștefan Ciobanu, Petre P. Panaitescu, Nicolae Stoicescu, Virgil Cândea, Paul Cernovodeanu, Alexandru Duțu, Alexandru Zub, Ștefan Gorovei, Andrei Pippidi, filologii și istoricii literari ca Giorge Pascu, Iorgu Iordan, Ștefan Giosu, Elvira Sorohan, Dan Horia Mazilu, Dragoș Moldovanu, Dan Slușanschi, filozofi precum Dan Bădărău și Alexandru Surdu sau teologi ca Teodor Bodogae, Iosif Ferent, Vasile Mihoc ș.a. (am menționat doar câteva nume).

În prezentul articol voi expune succint câteva date istorice oferite de narațiunea analizată, de titlurile romanului, de tipurile de măști zoomorfe, toate fiind decriptate în

---

* Articol tipărit datorită suportului financiar din cadrul proiectului „Educație antreprenorială și consiliere profesională pentru doctoranzi și cercetători postdoctorali în vederea organizării transferului de cunoaștere din domeniul științelor socio-umaniste către piața muncii” (ATRiUM), POCU/380/6/13/123343.

** Doctorand, Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca; e-mail: fanel.suteu@gmail.com

„Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca. Series Historica”, Supliment, 2, *Lucrările conferinței internaționale online „ROMANIA-ITALIA-EUROPA. Evoluții istorice - Dinamici culturale - Relații internaționale”, 16-18 septembrie 2020*, LIX, 2020, p. 167-177.

identități istorice. Voi extrage și rezumatul celor 12 părți ale romanului, finalizând cu o schiță dedicată bibliografiei manuscrise și edițiilor *Istoriei ieroglifice*.

O notă explicativă: precizez faptul că pe parcurs am abreviat termenii „manuscris” prin notația „Mss.”, iar „fila” prin „F.”.

1. Istoria *Istoriei ieroglifice* extrasă din firul ei narativ

Firul istoric al lucrării începe cu adunarea boierilor din țările române de la Arnăuțchioi, lângă Adrianopol (Cetatea Deltei)¹. Muntenii (pășările) și moldovenii (dobitoacele) îl vor alege domn al Moldovei pe Mihai Racoviță (Struțocămila)², în locul lui Constantin Duca (Vidra). Lupu Bogdan (Lupul) se va opune, însă voința lui Constantin Brâncoveanu (Corbul) se va impune, deoarece avea de partea sa pe unii din boierii moldoveni: Iordache Ruset (Pardosul), Ilie Țifescu (Vulpea) și Vasile Costache (Ursul). Candidatului la domnie i se oferă de soție Ana (Helgea / Nevăstuica), fiica lui Dediu Codreanu (Guziul Orb).

După ce ajunge Struțocămila pe tronul Moldovei, are loc o răscoală țărănească (Războiul muștelor). Bănuielile și acuzațiile referitoare la capii răscoalei cad asupra lui Dimitrie Cantemir (Inorogul) și a lui Antioh Cantemir (Filul, Elefantul). Aceștia sunt urmăriți de Manolache Ruset (Râsul) și de Scarlat Ruset (Cameleonul), iar iscoadele domnului muntean sunt pregătite să îi captureze (ogarii, coteii). Toma Cantacuzino (Șoimul) pleacă să discute condițiile păcii cu Dimitrie Cantemir (Inorogul), dar prin „îmbletele” și șiretenia lui Scarlat Ruset (Cameleonul), Dimitrie ajunge să fie arestat de paznicii sultanului (crocodilii). Prințul este eliberat prin mituire și se refugiază la marchizul de Fériol (Cucoșul Europei), ambasadorul Franței la Istanbul.

În acest timp, în capitala imperiului ajunge mare vizir un prieten al lui Dimitrie: Mehmet Calaili. Brâncoveanu este forțat să încheie pacea. O va face prin Cornea Brăiloiu (Lebăda bătrână), iar condiția va fi mazilirea lui Mihai Racoviță și întronarea

¹ Adunarea aceasta este atestată după 28 mai 1703, dată în care Constantin Brâncoveanu a ajuns la Arnăuțchioi, pentru ca în zilele următoare să se vadă cu Alexandru Mavrocordat Exaporitul, apoi, cu fiul acestuia, marele dragoman Nicolae Mavrocordat. Vezi: Liviu Marius Ilie, *Reconfirmarea domniei lui Constantin Brâncoveanu la Adrianopol (1703) – un document intern*, „Analele Universității din Craiova”, Seria Istorie, Anul XVI, Nr. 1(19), 2011, p. 61.

² Prin consultarea *Scării tâlcuitoare*, Struțocămila este Mihai Racoviță (d. 1744), care a fost întronat în Moldova în septembrie 1703. Deja la Arnăuț-Chioi, lângă Adrianopol, a fost proclamat ca domn de către boierii celor două țări românești (conform *Istoriei ieroglifice*). El era fostul cumnat al Cantemireștilor și rudă a lui Constantin Brâncoveanu, care vedea în el un om docil. Faptul că apare în forma hibridă de pasăre și patruped, trimite la înrudirea sa atât cu moldovenii, cât și cu muntenii și îl desemnează drept un om oscilant. Vezi: Maria Mușat, Silvestru Boatcă, *Dimitrie Cantemir*, București, Edit. Militară, 1975, p. 55 și Ion Verdeș, „Prefață”, în: Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, Ion Verdeș (antologie, cronologie, prefață și note), București, Edit. Albatros, 1977, p. 2.

lui Antioh Cantemir (Elefantul). Dimitrie rămâne la Istanbul (Cetatea Lăcomiei) și redactează din luna mai până în decembrie 1705, *Istoria ieroglifică*.

2. Două titluri grandioase și unele realități istorice

ISTORIA IEROGLIFICĂ
ÎN DOASPRĂDZECE PĂRȚI ÎMPĂRȚITĂ,
AȘIJDEREA
CU 760 DE SENTENȚII FRUMOS
ÎMPODOBITĂ,
LA ÎNCEPĂTURĂ CU SCARĂ A
NUMERELOR
DEZVĂLITOARE, IARĂ LA SFÂRȘIT CU A
NUMERELOR STREINE TĂLCUITOARE

Acesta este titlul cu aranjarea sa în pagină, redactat în chirilică, în Mss. 1419 din 1705. Așa se explică rostul celor 760 de sentenții și a celor două „scări”: autorul le-a anunțat aici.

Cititorul este avertizat prin chiar titlul romanului că are înaintea o istorie criptată, care conține 12 părți, 760 de „sentenții” și două „scări” (prima fiind un glosar și a doua, o legendă). Acțiunea este plasată într-un timp mitic (înaintea de zidirea Babilonului biblic³), iar unii din marii dregători ai perioadei, descriși aici au caracteristici precum mândria, lăcomia, minciuna, răutatea și alte păcate ale vremii, iar alții au calități ca sinceritate, cinste, iubire sau înțelepciune.

Sentențiile („putea-le-am dzice cuvinte alese”), niște maxime, apoftegme etc., alcătuite în maniera mitropolitului Varlaam (*Carte românească de învățătură*, 1643), a lui Dosoftei (*Viața și petrecerea svinților*: 1682-1686) sau a lui Antim Ivireanul (*Didahiile*, 1716), ni-l relevă pe Cantemir moralistul. Dacă cineva ar vrea să le numere pentru a verifica dacă sunt exact 760, va observa că ele de fapt trec de 1000. Multe

---

³ „Mai dinainte decât temeliiile Vavilonului a să zidi și Semiramis într-însul raiul spândzurat (cel ce din șapte ale lumii minuni unul ieste) a sădi...”, *Istoria ieroglifică*, f. 2. Vezi: Dimitrie Cantemir, *Opere: Istoria ieroglifică*, Stela Toma (ed.), Chișinău, I. E. P. Știința, 2016, p. 59.

dintre ele sunt aluzii la texte biblice⁴, dezvăluindu-ne aprecierea autorului pentru textele sacre.

Prima „scară”, se dovedește a fi una de urcare înspre realitatea ficționalizată. De aceea are doar „numere dezvălitoare” și este un tip de dicționar explicativ, care tratează în special neologismele utilizate pe parcurs⁵.

A doua „scară”, este una de coborâre înspre realitatea istorică. De aceea are „numere streine tâlcuitoare”, adică un glosar în care fraze, termeni și în special nume (zoonime, toponime, antroponime, teonime) neînțelese până la finalul lecturii, vor fi clarificate. Va fi clarificată inclusiv semnătura autorului: pe treapta nr. 105 din „Scara” de final stă Irodul / Inorogul / Monocheros-ul care nu este altul decât „Dimitrasco Voda” (Cantemir). Parcurgând cele două „scări” și cuprinsul lucrării, cititorul va putea identifica date, evenimente, fapte și identități istorice.

De fapt, autorul scrie imediat după „Scara a numerelor...”, un alt titlu, mai amplu: *Istoriia ieroglifică adevărată, pentru lucrurile carile între doaă și vestite a Leului și a Vulturului monarhii s-au întâmplat și prin vremea a 1700 ani, de vrednicie a să crede scriitoriu, foarte pre amănuntul însămnată, carile prin tot cursul vremii aceiia între vii au fost, de vârstă la 3100 ani fiind, când sfârșitul începutei sale istorii a videa s-au învrednicit*⁶. Deducem din acest titlu, elaborat în cheie „ieroglifică” următoarele: (1) perioada despre care se discută în carte, (2) vârsta autorului și (3) perioada redactării volumului.

În concepția romanului, 1700 de ani semnifică 17 ani, adică timpul dintre anii 1688 și 1705. Inorogul avea 3100 de ani, adică 31. Dacă Dimitrie Cantemir a fost născut la 26 octombrie 1673, înseamnă că în aceeași dată a anului 1704 avea deja 31 de ani. Deci *Istoriia ieroglifică* a fost scrisă după luna octombrie 1704. Finalul romanului surprinde împăcarea Inorogului cu Corbul, adică a lui Dimitrie Cantemir cu Constantin Brâncoveanu, urmată de întronarea lui Antioh. Dacă acesta a început să domnească la 21 mai 1705, înseamnă că redactarea volumului a avut loc din luna mai și până în

⁴ Exemplu: În prefața sa intitulată „Izvoditoriul cititorului, sănătate”, Dimitrie Cantemir își scrie prima sa maximă: „că ostenița cheltuită nu să jelește, fără numai când în urmă vreun folos cumva nu aduce”. Mesajul pe care îl transmite este că osteneala pentru un lucru folositor este justificată. Însă această apoftegmă bazată pe principiul utilității face aluzie la *Is 7:22*, MSS. 45: „de la prea mult ostendind lapte, minca-va unt”. Vezi: Eugen Munteanu, *Vechiul Testament – Septuaginta. Versiunea lui Nicolae Spătarul Milescu*, Iași, Edit. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2016, p. 534.

⁵ În aceeași accepție a ideii acesteia, a se vedea: Mihail Zamfir, *Scurtă istorie. Panorama alternativă a literaturii române*, Iași, Polirom, 2012. În acest volum, autorul afirmă că „Scara” lui Cantemir este primul nostru model de dicționar explicativ, care conține 280 de termeni din diverse domenii.

⁶ *Istoriia ieroglifică*, f. 59. Vezi: Dimitrie Cantemir, *Opere*, București, Edit. Știința, 2016, p. 59.

decembrie a anului 1705 (conform lui P. P. Panaitescu)⁷. Problema datării redactării încă este discutabilă.

3. Tipuri de măști și identități istorice decriptate

Măștile de animale sunt îndepărtate abia la finalul cărții (când citim „Scara”), iar personajele fictive își primesc identitatea istorică pe care o aveau în epocă⁸. Distingem în text *măști zoomorfe hibride* ca Inorogul (Unicornul), Traghelaful (Țap-Cerbul), Coracopardalis-ul (Corbul-Leopard) și Struțocămila (este de remarcat și hibridul curios *Monocheroleopardalis-Provatolycoelefas-ul*), apoi *măști zoomorfe considerate hibride* în opera cantemiriană ca Liliacul, Dulful (Delfinul), Vidra și Cameleonul și *măști de animale obișnuite* precum Lupul, Vulpea, Ursul, Șoimul, Corbul etc.,. În general aceste personaje urmăreau domnia în cele două Principate: Moldova și Țara Românească. Se poate observa că trama istorică se referă la realitățile petrecute în cadrul conflictelor dintre Moldova (adică Țara Leului) și Muntenia (sau Țara Vulturului), dintre Constantin Brâncoveanu (Corbul) și urmașii lui Constantin Cantemir (Dimitrie / Inorogul și Antioh / Filul [Elefantul]). Leul și Vulturul reprezintă stemele celor două țări, Curtea Otomană este „Țara Peștilor”, iar Ardealul este „Țara Munților” (cu o unică referire). Romanul face referiri precum am afirmat (v.sopra), la perioada anilor 1688-1705 și tratează cu precădere perioada anilor 1703-1705.

Vom expune acum caracterizarea concisă și concludentă făcută *Istoriei ieroglifice* de Ștefan Lemny:

Populat de animale reale și fantastice care-și dispută cu înverșunare puterea în junglă, romanul emană o atmosferă enigmatică. Vâna epică a povestirii se articulează în jurul a două momente-cheie: marele conclave al

⁷ P. P. Panaitescu *apud* I. D. Lăudat, *Dimitrie Cantemir: viața și opera*, Iași, Edit. Junimea, 1973, p. 83.

⁸ Într-un studiu relativ recent, am clasificat cele peste 80 de măști animaliere cantemiriene din *Istoria ieroglifică* în: (1) Genuine (*naturalia*), (2) Hibridi biblici (*supernaturalia* cu elemente *naturalia*), (3) Hibridi cantemirieni (*imaginaria* cu elemente *naturalia*) și (4) Genuini pseudo-hibridi (*naturalia*). Este clar faptul că Dimitrie Cantemir a utilizat interschimbabil categoriile lui Aristotel pentru a atribui caracteristici hibride unor animale care aparțin de fapt faunei terestre sau acvatice și sunt, evident, existente. Astfel, nu se știe – afirmă Cantemir – dacă Vidra este „din pasirile zburătoare, sau din dobitoacele pre uscat umblătoare”, nici dacă Dulful (delfinul) este porc sau pește, devenind la urmă „porc peștit și pește porcit”. Vezi: Stephanus Leo (Fănel Șuteu), „*Personae hybridae* imaginare din *Istoria ieroglifică* (1705) reprezentate în *Biblia de la București* (1688)”, în vol. Eugen Munteanu (coord.), *Receptarea Sfintei Scripturi: între filologie, hermeneutică și traductologie (Lucrările Simpozionului Național „Explorări în tradiția biblică românească și europeană”, VII, Iași, 18-20 mai 2017)*, vol. VII, Iași, Edit. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2018, p. 217-233.

animalelor, care se întrunesc pentru a-și alege regele, și vânarea Inorogului, asupra căruia se focalizează ura majorității sălbăticiunilor sângeroase. Mesajul romanului, în care forfotesc simboluri antice și medievale, orientale și europene, ar fi riscat să rămână neînțeles dacă autorul nu ar fi avut grijă să introducă la sfârșit o „cheie” pentru descifrarea codurilor. Măștile pot astfel să cadă și în spatele înfățișării animalelor, descoperim personaje reale, începând cu Inorogul, care-l întruchipează pe autorul însuși⁹.

4. Prezentarea celor 12 părți ale *Istoriei ieroglifice*

Partea I [Mss. 1419, f. 1-77]

Acțiunea se derulează într-un timp mitic (înainte de apariția Babilonului¹⁰), într-un loc unde adunarea Patrupedelor (moldovenii) și a Păsărilor (muntenii) se reunește pentru a propune un domn. Ivirea Liliacului (Marco Pseudo-beizadea) provoacă vrajbă între cele două tabere, fiecare reclamându-l ca al ei (el aparține atât pământului și patrupedelor, cât și aerului și păsărilor). Sosește ordinul Corbului (Constantin Brâncoveanu), prin care era solicitată eliminarea Vidrei (Constantin Duca) de la domnie, în favoarea Struțocămilei (Mihai Racoviță). Acest „hibrid grotesc”¹¹ provoacă un imens hohot de râs în rândul animalelor din cauza prostiei sale, demonstrată printr-un limbaj illogic și prin repetarea unor silabe („Raaa-coo-vaaa”). Au loc discuții interminabile despre identitatea Struțocămilei: este struț, sau cămilă?

Partea a II-a [Mss. 1419, f. 78-172]

Pentru a sprijini punerea în aplicare a ordinului Corbului (Constantin Brâncoveanu), s-au alcătuit niște comisii din ambele tabere. Înainte de a-și începe activitatea, animalele doresc să afle părerea Lupului (Bogdan Lupu). Vulpea (Ilie Țifescu) îl prezintă pe Lup ca „jiganie iscusită”, prin două istorioare: „Lupul și Dulăul” și „Lupul și Armăsarul”. Adus cu sila în mijlocul adunării, acesta acceptă verbal înscăunarea Struțocămilei, dar adoptă apoi o tăcere prudentă. Brehnacea (stolnicul Constantin Cantacuzino) îl atrage la o convorbire între patru ochi, în care Lupul îi

⁹ Ștefan Lemny, *Cantemireștii. Aventura europeană a unei familii princiare din secolul al XVIII-lea*, Iași/București, Edit. Polirom, 2013, p. 112.

¹⁰ Citat: „Mai dinainte decât temelilele Vavilonului a să zidi și Semiramis într-însul raiul spândurată (cel ce din șapte ale lumii minuni unul ieste) a sădi și Evfrathul între ale Asiii ape vestitul prin ulețe-i a-i porni, între crierii Leului și tâmplele Vulturului vivor de chitele și holbură de socotele ca aceasta să scorni.” Vezi: Dimitrie Cantemir, *Opere: Istoria ieroglifică*, p. 59.

¹¹ Astfel este numit de cantemirologul Bogdan Crețu: *Inorogul la Porțile Orientului. Studiu comparativ*, vol. II: *Bestiae diaboli*, Iași, Institutul European, 2013, p. 440.

dezvăluie faptul că propunerea nu era bună, iar animalul propus nu este competent să conducă monarhia Leului (Moldova). La final, Papagaia (Ioan Comnenul) îndeamnă adunarea la pace și la unitate. Totul se termină cu discursul Pardosului, în urma căruia Șacalul (Maxut Serdarul) și Lupul sunt alungați din adunare.

Partea a III-a [Mss. 1419, F. 173-253]

Animalele (patrupede și păsări) pleacă la Cetatea Deltei (Adrianopol – cetatea de vară a sultanului), unde primesc recunoașterea noului domnitor cu ajutorul Camilopardalului (Alexandru Mavrocordat). Are loc răscoala Muștelor (ienicerii și ulemalele din Constantinopol). Vulpea le trimite o scrisoare animalelor, în urma căreia Filul / Elefantul (Antioh Cantemir) și Inorogul (Dimitrie Cantemir) sunt declarați periculoși și se pune la cale înlăturarea lor.

Partea a IV-a [Mss. 1419, F. 254-308]

Vidra (Constantin Duca) încearcă să dobândească tronul, dar Struțocămila (Racoviță) reușește să îl ocupe și pleacă în țară pentru înscăunare. Între cele două monarhii se încheie un tratat prin care se vor plăti cheltuielile Struțocămilei; acesta este finalizat cu un banchet. Corbul (Brâncoveanu), fiind epitrop în Împărăția Vulturului, își menține atitudinea refractară față de Lup (Bogdan Lupu), condamându-l la domiciliu forțat, apoi dă ordin ca Filul (Antioh) să fie arestat sau închis într-o cetate, iar Inorogul (Dimitrie) trebuia capturat și ucis.

Partea a V-a [Mss. 1419, F. 309-353]

Se începe urmărirea Inorogului, care se refugiază în vârful unui munte (la un demnitar turc). Hameleonul (Scarlat Ruset) este trimis să negocieze. Hameleonul îi propune Crocodilului (șeful Bostangiilor turci) un „vânat mare și frumos” (Inorogul).

Partea a VI-a [Mss. 1419, F. 354-391]

Are loc întâlnirea dintre Șoim (Toma Cantacuzino) și Inorog. Este demonstrată vina Corbului, iar Șoimul promite medierea împăcării.

Partea a VII-a [Mss. 1419, F. 392-447]

Hameleonul are un vis prin care i se prevestește biruința Inorogului; dimineața află de la Șoim de întâlnirea tainică și îi comunică totul printr-o scrisoare Corbului.

Partea a VIII-a [Mss. 1419, F. 448-499]

Inorogul vine la o altă întâlnire cu Șoimul, dar este capturat de Crocodil și își dă seama de trădarea Hameleonului. În acest context a fost compus acel pasaj liric din istoria literaturii noastre și anume „Jelania și blestemul firii pentru nenorocirea Inorogului” (*Munți crăpați, copaci, vă despicați, pietri, vă fărâmați!*).

Partea a IX-a [Mss. 1419, F. 500-531]

În urma unei taxe, Inorogul este eliberat și se refugiază la Cucoșul Evropii (contele de Ferioli, ambasadorul francez din Istanbul). Își face apariția un „mare

vrăjitor, mai mare decât toți ceilalți” (Calaili Ahmed, mare vizir) cu care Inorogul este prieten.

Partea a X-a [Mss. 1419, F. 532-572]

Șoimul se întoarce la Corb, căruia îi dezvăluie realitatea, rugându-l să încheie pace cu Inorogul. Constrâns fiind, Corbul acceptă.

Partea a XI-a [Mss. 1419, F. 573-601]

Se încheie armistițiul; Struțocămila (Mihail Racoviță) este detronată și Filul (Antioh Cantemir) devine domn în locul ei. Hameleonul obține iertarea Inorogului.

Partea a XII-a [Mss. 1419, F. 602-623]

Corbul încheie pacea, cu condițiile impuse de Inorog, mai puțin una. Inorogul nu va primi de la el o *dare* ci un *dar*.

Morala este evidentă: dreptatea este biruitoare până la urmă.

5. Manuscrisele și edițiile *Istoriei ieroglifice*: schiță istoriografică

În anul 1705, din luna mai până în decembrie, a fost redactată în limba română *Istoria ieroglifică*. Manuscrisul a rămas în biblioteca lui Cantemir de la data scrierii lui și abia în anul 1883, după 178 de ani, a fost publicat într-o ediție princeps de Academia Română. Se pare că publicat fiind, ar fi provocat animozități atât în tabăra moldovenilor, cât și în a muntenilor. De aceea Cantemir l-a lăsat drept moștenire posterității. Manuscrisul nr. 1419 aparține Fondului 181 din *Arhiva de Stat de Acte Vechi a Rusiei* de la Moscova și conține 337 de file față-verso (deci 674 de pagini). Cartea, așa cum se deduce și din titlu, se compune din douăsprezece părți, două „scări” (glosare) și 760 de maxime ale autorului¹².

Fig. nr. 1: Mss. 1419, pagina de titlu¹³

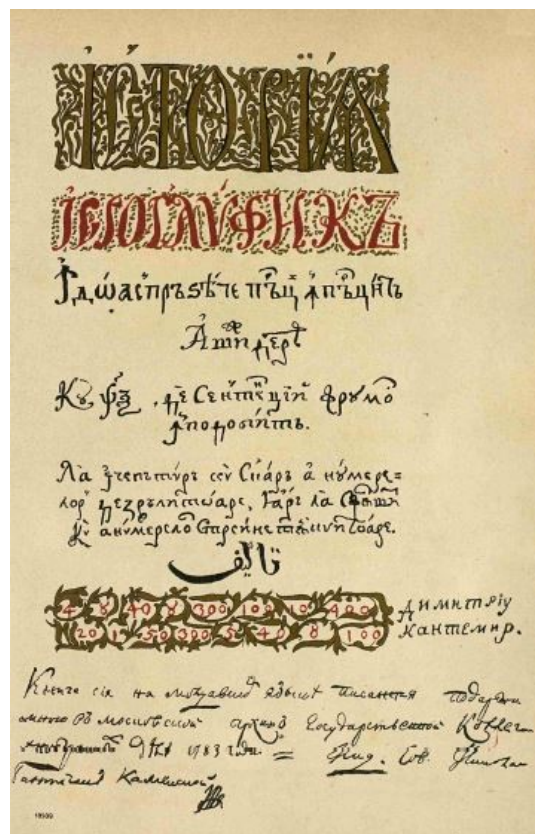
¹² „Istoria ieroglifică în douăsprezece părți împărțită, așijderea cu 760 de sentenții frumos împodobită, la începutură cu scară a numerelor dezvălitoare. Iară la sfârșit cu a numerelor streine tâlcuitoare”. Vezi: Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ed. P. P. Panaitescu, I. Verdeș, București, Edit. Minerva, 1997, pagină de gardă.

¹³ Sursa imaginii: Dimitrie Cantemir, *Operele Principelui Demetriu Cantemiru*, Tom VI, București, Tipografia Academiei Române, 1883, p. 4.

Există trei copii ale originalului din Moscova – la București și la Iași: Mss. românesc nr. 321, 337 f. (adus de Gr. Tocilescu din Rusia în 1878), de la Biblioteca Academiei Române din București; (2) Microfilmul nr. 18 (copie din Moscova), de la Arhivele Statului din București; (3) Fotocopia în 4 volume, având cota F-16, de la Facultatea de Filologie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași.

Nu se poate vorbi despre o bibliografie definitivă a *Istoriei ieroglifice*¹⁴. Din cercetările unor reputați istorici, literați, lingviști, clasiști și cantemirologi ca Stela Toma, Andrei Eșanu, Valentina Eșanu, Ioana Costa, Ioana Feodorov, Ovidiu Pecican, Igor Cereteu, Dinu Poștarencu și Maria Poștarencu,¹⁵ rezultă că s-au dedicat lucrării cantemiriene până în contemporaneitate următoarele publicații: ediția princeps de la Academia Română, intitulată *Operele Principelui Demetriu Cantemiru*, Tom VI (1883)¹⁶; cel puțin 27 de ediții îngrijite de istorici sau literați precum Grigore Tocilescu, G. Pienescu, Em. C. Grigoraș, Stela Toma, Petre P. Panaitescu, Ion Verdeș, Virgil Cădea, Nicolae Stoicescu, Dan Horia Mazilu etc., începând cu ediția princeps din anul 1883 și finalizând cu ediția din anul 2020 publicată la editura MondoRo, București¹⁷; peste 140 de studii și articole semnate de autori ca

¹⁴ O bibliografie complexă (dar nu completă) referitoare la *Istoria ieroglifică* va fi publicată în articolul: Ștefan Șuteu, "Hieroglyphic history" (1705) of Dimitrie Cantemir: the historiographical paradigm, în vol. Nicolae Păun (ed.), *International Conference Managing Diversity in the Process of European Integration (VIth Edition, 21-22 March 2019)*, Baden, NOMOS Publishing, 2019, în curs de publicare.

¹⁵ Cf. Andrei Eșanu (coord.), *Neamul Cantemireștilor. Bibliografie*, Chișinău, Edit. Pontos, 2010, p. 171-181; Andrei Eșanu, Valentina Eșanu, *Noua literatură despre Cantemirești. Addenda (2010-2013) la bibliografia «Neamului Cantemireștilor»*, „Revista de istorie a Moldovei”, nr. 3, 2013, iulie – septembrie (95), Chișinău, Lexon-Prim, 2013, p. 104-129; Revista on-line "Diacronia", la adresa: <http://www.diacronia.ro/ro/indexing> (accesată în 30.09.2020); blogul profesorului Ovidiu Pecican, la adresa: <https://ovidiupecican.wordpress.com/2010/05/15/cantemiriana/> (accesată în 30.09.2020); CV-ul profesorului Bogdan Crețu, la adresa: https://www.philippide.ro/persoane/curriculum/Lista_Bogdan%20Crețu.pdf (accesată în 30.09.2020); e-mailul clasicistei Ioana Costa din data de 1 dec. 2018, ora 13:44

Lucian Blaga, Mircea Anghelescu, Alexandru Rosetti, P.P. Panaitescu, Virgil Cândea, Nicolae Stoicescu, Manuela Tănăsescu, Gabriel Mihăilescu, Dragoș Moldovanu, Stela Toma, Doina Curticăpeanu, Elvira Sorohan, Ovidiu Pecican, Bogdan Crețu etc.; cel puțin șapte antologii alcătuite de Em. C. Grigoraș, Doina Curticăpeanu, Ion Verdeș, Dan Horia Mazilu etc.; și cel puțin șapte teze de doctorat semnate de Șt. Giosu, Cornel Mihai Ionescu, Dragoș Moldovanu, Șt. C. Reșceanu, Florin Contrea, Anamaria Dinu și Rareș-Sorin Șoptorean.

Concluzii

Romanul cantemirian intitulat sugestiv *Istoria ieroglifică* este exact ceea ce spune: o istorie ascunsă în „hieroglifă” de către autor; de notat este faptul că „hieroglifa” desemna în vechiul Egipt, „o figură a unui obiect familiar, reprezentând un cuvânt sau sunet”¹⁸ – la Cantemir figura zoomorfă trimițând spre o identitate istorică. Astfel, personajele sale sunt travestite în corpusul narativ sub măști zoomorfe, urmând ca la final autorul să le dezvăluie identitatea.

Lucrarea aceasta este importantă (precum am afirmat mai sus), pentru că este primul roman din istoria literaturii noastre.

O re-valorizare a romanului cantemirian se impune, datorită faptului că manuscrisul lui a ajuns să fie cunoscut foarte târziu (abia în anul 1883), iar atunci când a fost descoperit, era aproape ininteligibil sub aspect lingvistic (conținând arhaisme, inovații lexicale, calchieri). Notabil este și faptul că autorul, Dimitrie Cantemir a fost neglijat în critica literară românească: în anii în care a fost descoperit, literatura românească împlinea vârsta realismului, a naturalismului (înspre anii 1900 – epoca sămănătorismului).

Fiind un roman și mai cu seamă un roman în stil baroc (baroc la nivel discursiv fără egal în ansamblul culturii române), este destul de dificil să discernem adevărul istoric de ficțiunea practică de autor. La începutul secolului al XVII-lea s-au concretizat în sud-estul Europei linii directoare convergente înspre ceea ce Eugen Munteanu numește „stări de spirit baroce”, „atmosferă barocă”, „gust baroc”, „mutații baroce”, „structuri arhetipale baroce”, „forme literare baroce”¹⁹, toate derivând din „asimilarea de tip non-conflictual a umanismului european, după ce acesta fusese

---

(primit la adresa de e-mail a autorului: fanel.suteu@gmail.com) ș.a.

¹⁶ Vezi: Dimitrie Cantemir, *Operele Principelui Demetriu Cantemiru*, Tom VI, București, Tipografia Academiei Române, 1883.

¹⁷ Acest volum reia ediția lui Pienescu, prefăcută de Dan Horia Mazilu și publicată la Ed. 100+1 Gramar din București în anul 2001 [n. n.].

¹⁸ Vezi: *U-Dictionary*, la adresa: <http://www.u-dictionary.com/home/word/Hieroglyph/from/en/to/hi> (accesată în 30.09.2020).

reconciliat cu creștinismul”²⁰. În acest sistem literar complex, unele fapte, personaje și date vin să creioneze profilul istoric al operei cantemiriene. Am demonstrat acest lucru, prin parcurgerea celor cinci părți ale articolului.

Deschiderile propuse de textul propriu-zis, se înfățișează într-o varietate de teme, dintr-o varietate de domenii: *istoric* (evenimentele istorice ale perioadei 1688-1705 din țările române – Muntenia și Moldova; identificări istorice ale unor personaje, prin *Scara tâlcuitoare* de la final; evocarea unor personaje de calibrul european precum Cocoșul Evropii care era ambasadorul lui Ludovic al XIV-lea la Istanbul, marchizul de Férriol); *geografic* (referiri la fauna Moldovei, la fluvii exotice precum Nilul, la vântul fierbinte precum Simunul din Sahara), *literar* (elemente ale barocului literar, ale fantasticului literar, elemente de simbolică, lingvistică, semiotică, poetică literară și structuri alegorice), *filosofic* (referiri la Mișcătorul Nemișcat aristotelic, la cele 10 categorii aristotelice, la filosofia cinică, numită de Cantemir „câinească”); *moral* (aforistica, sentințele, maximele în număr de 760), *teologic* (citatele și aluziile biblice, teonimele, atestările lexicale din sfera religiilor precum: *ateism, blasfemie, pronie, teologie, evlavie etc.*).

Dimitrie Cantemir utilizează în *Istoria ieroglifică* tot ce a acumulat până atunci: informații din cronică, expresii din cronografe și cosmografii, elemente din literatura astrologică și de prevestire, „mărgăritare” din proza oratorică bisericească și laică, versuri din poezia filozofică, idei din cărțile populare etc. Toate acestea îl desemnează – așa cum s-a mai spus – drept un *uomo universale*.

---

¹⁹ Vezi: Eugen Munteanu, *Dan Horia Mazilu, «Barocul în literatura română din secolul al XVII-lea»*, București, Minerva, 1976, 346 p. (recenzie), „Anuar de lingvistică și istorie literară”, Iași, XXVI, 1977-1978, p. 229.

²⁰ *Ibidem*.

